

EMEKLİ BÜYÜKELÇİ GÜRCAN TÜRKOĞLU'NUN
ARKEOPOLİTİCS TOPLANTILARI 2. PANELİNDE YAPTIĞI KONUŞMA:
“ ANADOLU ARKEOLOJİSİ VE KÜLTÜREL DİPLOMASİMİZ ”

(18 Ekim 2022/SBF)

Sayın Dekan,
Değerli Katılımcılar,
Sevgili Öğrenciler,

Öncelikle, Sayın Prof. Dr.Mehmet Özdoğan ve Sayın Prof. Dr. Erdem Denk'i yenilikçi bir yaklaşımın ürünü olan Arkeopolitics Toplantılarının öncülüğünü yaptıkları için kutlamak istiyorum.

Bu toplantının mezunu olduğum Siyasal Bilgiler Fakültesinde ders aldığım ilk anfiye başlıyor olması da benim için güzel bir rastlantı.

Bu arada, güzel bir rastlantı da bu yılın da Osman Hamdi Beyin doğumunu tam 180. Yıldönümü olması...

Yine güzel bir rastlantı , bu yıl arkeolojik varlıklarımızı yakından ilgilendiren UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesinin de 50. Yıldönümü.....

Toplantının 2023 yılına yayılmasıyla Cumhuriyetimizin 100. Yıldönümüne de selam göndermiş olacağız.

Cumhuriyetin kuruluş dönemi çağdaş siyaset bilimi ve arkeolojimizin temellerinin atılması ve bunların bağı bakımından büyük önem taşıyor.

Dolayısıyla Arkeopolitics toplantılarının bu yıla denk gelmesi de çok isabetli.

Arkeopolitics Toplantılarının konuşmacılarının büyük çoğunluğu akademisyen...

Ben sanıyorum tek diplomat, bürokrat olarak buradayım.

Dolayısıyla, sunuşum akademik bir sunuş olmayacak.

Ancak, gerek yurt dışı gerekse Merkezdeki görevlerimdeki, konuyla ilgili bazı örnek olaylardan, gözlemlerimden ve deneyimlerimden bahsedeceğim.

Zira, bu toplantıya hazırlanırken şunu bir kez daha gördüm:

Bir Türk diplomatı olarak genel olarak kültür mirasımızın, özellikle de arkeolojinin meslek hayatımın bütün aşamalarında ve görev yaptığım dış görevlerde ve kültürel diplomamızda her zaman öne çıkan bir yeri oldu...

Arkeoloji mirasımızın kültürel diplomamız için birçok imkanlar ve fırsatlar sunduğunu bizzat gözlemledim...

Ancak bu varlıklarımızın korunmasının, yönetiminin ve tanıtımının bazı güçlüklerine ve sorunlarına da tanıklık ettim.

Kaçırılan fırsatlar olduğunu da gördüm.

Değerli katılımcılar,

Bugün ilk olarak, henüz kültürel diplomasi kavramı kullanılmadığı bir dönemde arkeolojiyi kullanarak yapmış olduğumuz, bir r kültürel diplomasi faaliyetinden bahsetmek istiyorum.

Biliyorsunuz, geçen yüzyılda iki dünya savaşı insanlık için büyük bir yıkım yarattı.

Bundan alınan derslerle , 1945 ve 1946 yıllarında birbirine paralel iki uluslararası örgüt kuruldu.

Bunlardan birincisi olan Birleşmiş Milletler ülkeler arasındaki siyasi ihtilafların diplomatik yollardan barışçı biçimde çözümü için uluslararası işbirliğini sağlamak amacıyla New York'ta kuruldu.

UNESCO ise Anayasasındaki ifadeyle "Savaşlar insanların zihinlerinde başlar, barışın savunma siperlerinin de zihinlerde kurulması gerekir, bunun yolu da halkların eğitim, kültür, bilim ve iletişim yoluyla işbirliğinden geçer" fikrinden hareketle Paris'te kuruldu. ...

Dünyadaki barış ve güvenlik meseleleri BM'de Güvenlik Konseyinde ele alınır.

BM Güvenlik Konseyi salonunun girişinde ise, 1970 yılında zamanın Türkiye Hükümetinin Birleşmiş Milletlere törenle hediye ettiği çivi yazılı bir tabletin bir replikası asılıdır.

Bu kil tablet, dünya tarihinde devletler arasında yapılan ve eşitlik ilkesine dayanan en eski antlaşma sayılan hepinizin bildiği, M.Ö. 1295 tarihli Kadeş Antlaşmasına aittir.

Boğazköy'de bulunan ve orijinali İstanbul Arkeoloji Müzesinde sergilenen tabletin BM'deki büyütülmüş replikası değerli Heykeltraşımız Rahmetli Şadi Çalık tarafından özel olarak hazırlanmıştır.

O dönemde Anadoluya hakim olan Hititler ile güneyindeki Ramses dönemi Mısırı arasında yapılan Kadeş Barış Antlaşmasının replikasının Güvenlik Konseyi girişinde yer almasını sağlamış olmamız herhalde arkeoloji ile kültürel diplomasi ilişkisinin güzel örneklerinden biridir.

Yıllardır her gün onlarca diplomat ve heyetler, turistler bu hediyeimizin önünden geçmekte ve onu ilgiyle izlemektedir.

Bu hediye, siyasi ihtilafların diplomatik yollardan çözümü için gayret gösteren Birleşmiş Milletlerin ruhu için de kuşkusuz anlam ve değer taşımaktadır.

Nitekim zamanın Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, replikanın asılması vesilesiyle yaptığı açıklamada bunu vurgulamıştır.

Açıklamada, tarihteki bu ilk diplomatik antlaşmada bahsedilen ebedi dostluk, kalıcı barış, toprak bütünlüğü, saldırmazlık, karşılıklı yardım, suçluların iadesi gibi kavramların Birleşmiş Milletler ideallerini de yansıttığı ifade edilmektedir.

Ne tesadüf ki, Kadeş Antlaşmasından yüzyıllar sonra da Hititler ile aynı coğrafyada bulunan ülkemizin, bugünkü Türkiye'nin, güneyindeki Mısır, İsrail ve hatta Suriye ile neredeyse on yıldır bozulmuş ve kopmuş olan diyalogunun ve ilişkilerinin yeniden kurulmasından bahsediliyor...

Hatta bu yönde somut adımlar atılıyor.

Tıpkı 3300 sene önce olduğu gibi..

Sanki Kadeş Ruhu üstümüzde dolaşüyor.....

Acı bir rastlantı ama ilk barış antlaşmasına konu olan Kadeş, şu anda maalesef bir iç savaş atmosferi yaşayan Suriye toprakları içinde bulunmakta.

Suriye de şimdi Kadeş gibi bir barış antlaşması bekliyor.

Dolayısıyla, insanlığın ve siyaset biliminin Kadeş Antlaşması gibi bir arkeolojik veriden öğrendiği ve öğrenemediği şeyler bulunduğu görülüyor...

Hitit Üniversitesinden Prof Dr. İlknur Taş, geçen yıl ArkeoDüvar Dergisinde yayınlanan bir Kadeş ile ilgili makalesinde bu konuyu çok güzel işlemiştir.

Sayın Katılımcılar,

Şimdi Birleşmiş Milletlerden, kültürel diplomasi ile arkeolojinin buluştuğu en önemli kuruluş sayılan ve kurucusundan biri Türkiye olan UNESCO'ya geçmek istiyorum. Şimdiki üye ülke sayısı 193 olmuştur...

Yukarıda da bahsettiğim üzere, UNESCO'nun temel kuruluş amacı insanların zihninde barışın yerleştirilmesidir.

Miras alanı dahil kültürel işbirliği bunun başlıca araçlarından biri olarak tespit edilmiştir.

1979 yılı sonunda genç bir diplomat olarak Dışişleri Bakanlığında göreve başladığım sabah, Daire Başkanım işlem yapmak üzere masama bir evrak koydu.

Bu ilk evrak UNESCO'nun Dünya Doğal ve Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesiydi.

Dolayısıyla ilk işim olarak 1972 yılında imzaladığımız sözleşmenin yasama organımız tarafından onay işlemlerini yürütmeye başladım.

Türkiye 1983 yılında bu uluslararası sözleşmeye resmen taraf oldu.

Böylece Dünya Mirası ünvanı verilen varlıklarını Sözleşmenin koşullarına uygun biçimde koruma yükümlülüğünü resmen üstlendi.

Bunun karşılığında Dünya Mirası Listesine giren varlıkların bu ünvanın getireceği ilave prestij, turizm, kredi, teknik yardım gibi avantajlardan yararlanma imkanına sahip oldu.

Listeye ilk seçilen yer, 1985 yılında İstanbul Tarihi Yarımadasındaki alanlar ve Kapadokya oldu.

1985 yılından bu yana geçen 38 yıl içinde 19 yerimiz bu listeye seçildi

Gelinen noktada, UNESCO Dünya Doğal ve Kültürel Dünya Mirası Sözleşmesinin uygulanmasından birçok açıdan yararlandık.

Sözleşme, ülkemizde korumada uluslararası standartlara biraz daha yaklaşılmasına, ve yerel düzeyde farkındalığın artmasına belirli bir katkıda bulundu.

Ülkemizdeki koruma faaliyetlerinde özenin, niteliğin ve bilinç düzeyinin yükselmesinde de bir ölçüde rol oynadı.

Kültürel diplomamızın en önemli kaldıraçlarından biri oldu.

Ancak Sözleşmenin Türkiyedeki uygulaması, olumlu sonuçlarına rağmen, kimi zaman ciddi sorunlarla da karşılaştı ve tartışmalara yol açtı.

Bugün baktığımızda halen Listede bulunan 19 yerin çok büyük çoğunluğunun ağırlıklı olarak arkeolojik alanlar olduğunu görüyoruz.

Bu yüksek oran bile, ülkemizin arkeolojik zenginliğinin sahip olduğu evrensel değeri açıkça gösteriyor.

Tabiiyle, Türkiye'nin arkeoloji mirası bu listeye girmiş olan yerlerden ibaret değil.

Henüz bu listeye girmemiş olan, sırada bekleyen, üzerinde çalışılan, hatta kazılmamış birçok arkeolojik alanlarımız da var.

Bu zengin mirasın her bakımdan daha iyi korunması, incelenmesi, değerlendirilmesi ve tanıtılması bence mümkün ve gerekli...

Arkeopolitics Toplantılarının, bu yönde de yol gösterici olacağına eminim.

Sayın Katılımcılar,

Dışişleri Bakanlığında 3. Katip olarak bahsettiğim ilk gün görevimden tam otuz yıl sonra güzel bir rastlantıyla UNESCO'ya Büyükelçi/Daimi Temsilci olarak atandım.

UNESCO'nun insanlığın kültür tarihinde yeri olan şahsiyetleri ve olayları belirli yıldönümlerinde uluslararası düzeyde anan, hatırlatan bir programı vardır.

İkinci görev yılım olan 2010 yılı da Osman Hamdi Beyin ölümünün 100 yıldönümüne rastladı.

35. UNESCO Genel Konferansı, Türkiye ve dünyada arkeolojideki, müzecilikteki ve sanat eğitimindeki öncülüğü nedeniyle Osman Hamdi Beyin de uluslararası düzeyde anılması karar vermişti.

Bu vesileyle UNESCO Merkezinde UTMK girişimiyle düzenlenen Osman Hamdi Beyi andığımız bir uluslararası Sempozyuma evsahipliği yaptım.

Sempozyumda açılış konuşmasını yapan UNESCO'nun Kültür İşlerinden sorumlu Genel Direktör Yardımcısı bir ara elindeki yazılı metinden ayrılarak şöyle bir cümle sarfetti:

"Türkiye kültür mirası bakımından bir süper güçtür."

Uluslararası kuruluş yöneticilerinin eşit davranmak zorunda oldukları ülkelerden birini bu şekilde öne çıkartmaları doğrusu alışılmış bir şey değildir.

Yetkilinin Türkiye'yi kültür mirası alanında süper güç olarak tanımlaması, mirasımızın sadece nicel, sayısal zenginliği veya gelen turist sayısı ile ilgili değildi.

UNESCO yetkilisi olarak söylemek istediği şeydu:

"Kültürlerin kavşak noktasında bulunan Türkiye toprakları, insan uygarlığının en zengin kültürel diyaloglarına ve alışverişlerine sahne olmuştur..."

Dolayısıyla mimari, estetik, teknik, idari , siyasi yaratıcılık bakımından müstesna bir evrensel mirasa sahiptir...”

Bu tespiti, daha sonra çeşitli vesilelerle karşılaştığım görüştüğüm Türk Bakan, yetkili, gazeteci ve uzmanlarla hep paylaştım.

Tabii hepsi çok mutlu oluyor ve gurur duyuyorlardı.

Ancak bu tespiti paylaşmaktan amacım karşılıklı böbürlenmek değildi.

Bunu aktardıktan sonra şu soruyu yöneltiyordum:

Eğer Türkiye'nin başta arkeoloji olmak üzere kültür mirası alanında bir süper güç olduğu tespitine katılıyorsanız, acaba Türkiye'nin bu alanda bir süper gücün sahip olması gereken düzeyde idari ve yasal altyapıya, kadro imkanlarına, teknik , teknolojik ve idari donanımına, araştırma ve eğitim kurumlarına, mali kaynaklara sahip olduğunu düşünüyor musunuz?

En önemlisi kültür mirası alanında bir süper güç olmanın gerektirdiği bilince, anlayışa, zihniyete ,duyarlılığa ve farkındalığa toplum olarak yeterince sahip olduğumuza inanıyor musunuz?

UNESCO'daki görevim münasebetiyle ve diğer vesilelerle bu soruya olumlu ve olumsuz cevap teşkil edebilecek deneyimlerim oldu.

Örneğin Selimiye Camii ve Külliyesi Dünya Mirası Listesine çok başarılı bir dosyayla aday olup neredeyse hiç tartışmasız ve pürüzsüz listeye girdi.

Dünya Mirası Komitesinin bu toplantısında Türk heyet başkanlığı yapmaktan gurur duymuştum.

Biliyorsunuz birçok ülke UNESCO'nun Dünya Mirası Listesine varlıklarını seçtirebilmek için yoğun gayret gösterirler, bazen de başarısız olurlar...

Bazen en yüksek düzeyde siyasi lobi dahi yaparlar.

Oysa ben görevim sırasında çok istisnai bir olayla karşılaştım.

Bir üst düzey UNESCO yetkilisi benden randevu istedi ve Çatalhöyük'ü mümkünse hemen aday göstermemizi özel olarak rica etti.

Zira, UNESCO Dünya Mirası Listesinin bir hedefi de uygarlık tarihini mümkün olduğu kadar eksiksiz biçimde temsil etmek olduğunu hatırlattı. Neolitik döneme ait en önemli kalıntılardan olan Çatalhöyük'ün planlı kentsel yaşamın da başlangıcı sayıldığını, listede onun olmamasını büyük bir eksiklik olarak gördüklerini söyledi.

Bu ricayı Ankara'ya ilettim. Çatalhöyük'ün adaylık dosyası, ilgili kurumlarımızca hemen tamamlandı .

Çatalhöyük hiç tartışmasız oybirliğiyle Dünya Mirası Listesine girmiş oldu...

Çatalhöyük hala kadın erkek eşitliğinden, otoriter olmayan ve eşitlikçi toplum tartışmalarına kadar birçok güncel konuda gerek Türkiye’de gerekse uluslararası alanda ilgi görüyor, referanslara konu oluyor.

Bu ilginin kültürel diplomasi bakımından daha iyi değerlendirilmesi herhalde yararlı olur.

Türkiye’nin dünyanın entellektüel ve bilimsel ortamında yerini öne çıkartabilir.

Bir başka anım da sualtı arkeoloji mirasımızın önemi ile ilgili...

Mesleğe girdiğim yıl ilgilendiğim ilk dosyalardan bir de, Amerikalı arkeolog George Bass’ın Türk meslekdaşlarıyla birlikte yürüttüğü sualtı arkeolojisi ve Bodrumdaki Müzenin geliştirilmesi çalışmaları ile ilgiliydi.

O zamandan bu zamana sualtı arkeolojisi alanında son yıllarda önemli bilimsel ve kurumsal gelişmeler meydana geldiğini ve ülkemizin bu alanda hakettiği yere yaklaştığını da memnuniyetle görüyorum.

UNESCO’nun sualtı kültürel mirasının korunması ile ilgili birçok ülkenin taraf olduğu bir uluslararası sözleşmesi sözleşmesi vardır.

Türkiye, bu sözleşmeye Ege denizi ile ilgili haklı bazı hukuki sebeplerle taraf olmamıştır.

Buna rağmen, bu sözleşmeye taraf olan ülkeler 2010 yılındaki bölgesel toplantılarını , sözleşmeye taraf olmadığımız halde, İstanbul’da evsahipliğimizde yapmaya karar verdiler.

Bu istisnai kararın sebebi ise , Avrasya Tünelinin inşaatı sırasında ortaya çıkan antik liman bölgesi ile ilgili arkeolojik bulguların dünya çapındaki bilimsel önemi...

Kültürel varlıkların kaçakçılığı konusu da malum bizi en çok meşgul eden konular arasındadır.

Son dönemde Türkiye kaçakçılıkla mücadele konusunda uluslararası işbirliği ve deneyimlerin önemli bir aktörü oldu.

UNESCO Sekreteryaasının kültür varlıklarının kaçakçılığı ile ilgili bölümünde Türkiye’den Sayın Zeynep Boz’un görevlendirilmesi de karşılıklı tecrübe değişimi bakımından çok yararlı olduğunu düşünüyorum.

Nitekim Sayın Boz UNESCO görevinde çok takdir topladı ve şimdi Kültür ve Turizm Bakanlığımızda ekibiyle bu alanda değerli çalışmalar yapıyor.

Bu olumlu örnek olaylara karşılık, görev dönemimde olumsuz durumlar da olmadı değil.

Bunlardan biri, Dünya Mirası Listesindeki ilk alanımız olan İstanbul'un Tarihi Yarımadası ile ilgiliydi...

Başta Haliç'e yapılacak metro geçişi köprü'nün İstanbul'un silüetine olumsuz görsel etkide bulunacağı'nın ortaya çıkması ve diğer birçok koruma sorununun nedeniyle İstanbul'un Tehlike Altındaki Miras Listesinin alınması sözkonusu oldu.

Bu tehlike , ilgili makamlarımızın Dünya Mirası Komitesi ile işbirliğine girmeye karar vererek son anda attıkları bazı adımlar sayesinde aşılsa da çok zor bir dönem yaşamış olduk. .

Zeytinburnu Gökdelenleri ve Ayasofya ile ilgili son gelişmeler , benim görev dönemimde meydana gelmediği için burada bahsetmeyeceğim.

UNESCO'da kaçırdığımızı düşündüğüm bir fırsat da oldu.

Bu fırsat, UNESCO'nun İstanbul'da bir 2. Kategori UNESCO Merkezi kurulması önerisiydi.

Buna göre, UNESCO'nun Hükümetimiz ve bir üniversitemiz ile işbirliği halinde Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu dahil bölgedeki kültür mirasının korunması, onarımı ve bakımı ile ilgili eğitim ve araştırma merkezi kurulacaktı.

Bu öneri maalesef maliye mevzuatımızdaki bazı engeller nedeniyle hayata geçirilemedi.

Oysa böyle bir merkez kurulmuş olsaydı, örneğin daha sonra çıkan Suriye iç savaşının bu ülkedeki kültür mirasında yarattığı tahribatın telafisine katkısı olabilirdi...

Buna karşılık, daha sonraki yıllarda Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsünün ilgili kurumlarımız ve Avrupa Birliği işbirliğiyle kurulmuş olmasını kültürel diplomasimiz için de yararlı bir gelişme olarak not etmem gerekir.

Kültürel Diplomasimizin en önemli enstrümanlarından olan Yunus Emre Enstitüsünün arkeoloji faaliyetleri ile ilgilenmeye başlamış olması, TİKA'nın yurt dışındaki bazı kazılara katkısı olumlu gelişmelerdir.

Kadir Has Üniversitesinde Prof. Dr. Yonca Erkan tarafından Dünya Miras Alanlarının Yönetimi ve Tanıtımı UNESCO Kürsüsünün ve Bilgi Üniversitesinde ise Doç. Dr. Serhan Ada tarafından Kültür Politikaları ve Kültürel Diplomasi alanında bir UNESCO Kürsüsünün kurulmuş olması da olumlu gelişmeler arasındadır.

Sayın Katılımcılar,

Arkeoloji ve kültür mirasının ülkelerin ve halkların yakınlaşmasında pozitif bir unsur olarak değerlendirilmesinde ilginç örnek olay ile yine UNESCO'daki görevim sırasında karşılaştım.

Muhtemelen bir çoğunuz tanıyorsunuzdur.

Geçen yüzyılın en önemli şarkıcılarından Charles Aznavour Ermeni asıllıdır.

Fransız vatandaşı olsa da prestijinden yararlanmak için Ermenistan kendisini UNESCO'ya sembolik Büyükelçi olarak atamıştı.

Kendisi ile orada tanıştım.

Önem bir sanat ve kültür adamı olarak siyasi konularda özgün ve cesur tavırları olduğunu bizzat gördüm.

Bu nedenle Ermenistan Hükümeti ve kendi toplumu ile de zaman zaman ters düştüğüne tanık oldum.

Aznavour'un bu konulardaki yaklaşımına dair bazı ifadelerini hassas bir konu olduğu için aynen sunmak isterim:

"(...) Anne ve babam beni asla Türklere nefret besleyecek şekilde yetiştirmediler. Her zaman Türkiye'den ve insanlarından harikulade insanlar olarak bahsederlerdi. Bizim Türklere çok yakınlıklarımız olduğunu söylerlerdi. Türkler ve Ermenilerin ileride bir gün barışacaklarına inanıyorlardı. Türkiye'den tarihteki olaylar nedeniyle tazminat talep etmeyi hiç bir zaman düşünmediler. Ben de onların yüzünü kara çıkarmadım. Türkiye ve Türkler ile ilgili hep iyi şeyler hissettim ve iyi şeyler söyledim.(...) Soykırım kelimesi rahatsız edici bir kelime ve beni de rahatsız etmeye başladı. Bazı Ermenileri kızdıracam ama sorun değil... (...)

Ben de annem babam gibi hiçbir zaman Türkiye'den toprak/mal iadesi veya tazminat talebinde bulunmadım. Bunun yerine şunu öneririm: İki ülke arasında sınırların açılması halinde eski Ani şehri UNESCO'nun yardımı ve Türk ve Ermenilerin işbirliğiyle Dünya Mirasına layık biçimde restore edilsin ve Türk Hükümeti Ermenilerin Ani'yi ziyareti için erişim sağlayacak özel bir geçiş izni versin.(...)

Yukarıdaki yaklaşıma katılsak da katılmasak da, hassas bir siyasi konuda, arkeolojik bir varlığın pozitif bir siyasi yakınlaşmaya konu etmesi bakımından kayde değer olduğunu düşünüyorum.

Esasen bundan bağımsız olarak , Ani Arkeolojik Alanı Hükümetimiz tarafından Dünya Mirası Listesine aday gösterildi.

Dünya Mirası Komitesinin Türkiye'nin Başkanlığını yaptığı İstanbul Toplantısında 2016 yılında oy birliğiyle listeye alınması kabul edildi.

Ermenistan Heyeti Başkanı Heyetimizi içtenlikle kutladı.

Bugünlerde de, Ermenistan ile olan sınırlarımızın açılacağından, diplomatik ilişkilerin kurulacağından söz ediliyor, Sayın Cumhurbaşkanı Ermenistan Başbakanı ile iki hafta kadar önce ilk kez görüştü.....

Yine görev yaptığım yerlerden biri olan Şam'ın UNESCO Dünya Mirası Listesinde yer alan tarihi merkezinde eski bir pagan tapınağının yerine kurulmuş olan Emevi Camiinin hemen yanında iki kapalı çarşı birbirine paralel olarak konumlanmıştı.

Şam'ın geleneksel ticari merkezi olan bu çarşılardan birinin adı Osmanlı Padişahı Abdülhamit'ten mülhem Hamidiye çarşısıydı.

Diğeri ise eski Şam Valisi ve Sadrazam Mithat Paşanın adını taşıyan ve eski Roma Via Rectası üzerinde kurulu olan Mithat Paşa çarşısıydı.

Böylece birbirine muhalif ve ikisi de devrilmiş olan iki Osmanlı-Türk devlet adamının isimleri Şam'da Roma kalıntıları üzerinde yanyana yaşamaktaydı.

Suriye Hükümetleri ve toplumu zaman zaman Osmanlı İmparatorluğuna ve Türkiye Cumhuriyetine dostane olamayan duygular beslemiş olsalar da, bu isimleri değiştirmeyi akıllarından geçirmemiş olmaları kültürel izlerin siyasetin önüne geçtiğinin bir örneğidir...

Çarşıların mevcut halini ne yazık ki bilmiyorum.

Umarım Suriye'de barış tesis edilir ve bu iki çarşının başta Halep olmak üzere kültür mirasının onarımı ve bakımı bizden de uzmanların ve UNESCO'nun katkısıyla yapılır...

Esasen UNESCO Suriye, Yemen, Irak, Libya, Afganistan gibi silahlı çatışmadan zarar gören başta arkeolojik alanlar olmak üzere kültür mirasının tespiti, korunması ve onarımı için ciddi planlamalar yapıyor.

UTMK da bu konudaki ilk çalıştaylardan birini zamanında düzenlemişti.

Bu ülkelerin kültürel, coğrafi ve tarihsel olarak ülkemiz ile olan bağlantıları dikkate alınarak bu çalışmalarda yer almamız herhalde isabetli olur.

Tahran'daki görevim sırasında ise, Dünya Fuarı EXPO'nun İzmir'de düzenlenmesi için adaylığımıza destek vermesi için o zamanki İran Dışişleri Bakanını ziyaret etmiştim.

İranlılar, çok sıkı müzakerecidirler ve taleplere kolay kolay olumlu cevap vermezler.

Bakan destek talebime önce biraz soğuk ve ilgisiz kaldı.

Ancak ben Pers uygarlığının İran'ın batısındaki en önemli izlerini barındıran Sard şehrinin İzmir'e yakın olduğunu, EXPO vesilesiyle milyonlarca kişinin Pers İmparatorluğunun Batıdaki en uç izini ziyaret edeceklerini söyleyince birden heyecanlandı ve konuya ilgi göstermeye başladı...

Filistin'deki görevim sırasında ise Tulkarem şehrine resmi bir ziyaret yapmıştım.

Prof. Ekrem Akurgal Tulkarem'de doğan önemli birkaç şahsiyet arasında yer almaktadır.

Ziyaretim sırasında ve sonrasında Akurgal'ın Tulkarem ile olan bu bağınyı kayda geçirmek ve hatırlatmak için Tulkarem'de Üniversite veya Müzede bir işliğe veya bir anfiye adının verilmesi veya Türkiye'den bir kurumun Filistinli bir öğrenci veya araştırmacıya her yıl Akurgal adına küçük bir burs vermesi gibi önerilerde bulundum.

Bazı temaslar ve girişimler yaptım fakat görevimden ayrıldığıım için bunların sonucunu takip edemedim. Bu vesileyle ilginize sunmak isterim...

Filistin deyince, UNESCO Dünya Mirası Listesinin Tehlike Altındaki Miras kategorisinde bulunan Kudüs ve Mescidi Aksa ile ilgili arkeolojik kazıların ve restorasyon üzücü durumuna kısaca değinmek isterim.

Filistin topraklarını işgal altında tutmakta olan İsrail Yönetimi, maalesef UNESCO'nun Kudüs'de gözlemci bulundurmasına dahi izin vermemekte ve UNESCO ile bu alanda işbirliğini reddetmektedir.

Dolayısıyla bu miras alanındaki kazı ve restorasyon faaliyetleri işgal kuvvetlerinin siyasi gündemi çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Türkiye'den TİKA'nın Doğu Kudüs'de mezarlığın düzenlenmesini yapmış olması ve İznik Vakfının ise, El Aksadaki çinilerin yenilenmesini gerçekleştirmesi gibi bazı faaliyetler, sınırlı da olsa Filistin halkında ve ziyaretçilerde olumlu izlenimler bırakmaktadır.

Arkeoloji , İsrail Filistin ihtilafının ciddi bir boyutunu teşkil eden çok politize olmuş bir alandır.

Kudüs'deki görevim sırasında bir grup İsraili arkeologun kendi resmi makamlarını eleştiren bir bildiri yayınlayarak arkeolojinin görevinin kendilerine empoze edilen subjektif bir tezi kanıtlamak değil, bulguları doğru yorumlamaktan ibaret olduğunu olduğunu ifade etmiş olmaları beni etkilemişti.

Umarım Filistin-İsrail ihtilafı barışçı bir biçimde çözülür ve arkeoloji de iki halk arasında bir işbirliği alanına dönüşür.

Sayın Katılımcılar,

Geçen yarım yüzyıla şöyle bir bakarsak Türkiye'nin yurt dışındaki tanıtımına katkıda bulunan ve ülkemizi dünyanın kültürel manzarası içinde önemli bir yere oturtan kültürel diplomasi faaliyetlerinde arkeoloji mirasımızın önde yer aldığını görüyoruz.

Örneğin, 1969 yılında ünlü İtalyan sinema yönetmeni Pier Paolo Pasolini eski bir Yunan trajedisi olan Medea'yı Türkiye'de Kapadokya'da filme çekti.

Başrolünü geçen yüzyılın en büyük opera sanatçılarından bir olan Maria Callas oynadı.

Bu film o yıllarda turizme yeni açılan Kapadokya'nın da dünyada daha iyi tanınmasına da yardımcı oldu.

Cumhuriyetin 50. Yıldönümü münasebetiyle Hükümetimizin ünlü Fransız Yönetmen Claude Lelouch'a yaptırdığı ve bütün dünyada gösterilen belgesel filmde de arkeolojik alanlarımız başroldeydi.

İstanbul'da çekilen James Bond filmlerini ve Topkapı fimini de bu arada saymam gerekir...

Bu arada Truva ile ilgili Holywood filminin Türkiye yerine Fasta çekilmiş olmasının ülkemizde haklı hayıflanmalara neden olduğunu hatırlıyorum .

Aspendos'un ve benzeri yerlerin uluslararası kültür faaliyetlerine tahsisi de teknik tartışmalara konu olsa da da olsa eminim yerli ve yabancı izleyicileri olumlu etkilemektedir.

Diğer yandan, Bosna Hersek'de iç savaş sırasında yıkılmış olan tarihi Mostar köprüsünün UNESCO öncülüğünde yeniden yapımında ülkemizin katkısı hala şükranla anılmaktadır.

Geçen yıllarda büyük sergilerin de kültür diplomamızda önemli yeri oldu.

Bunlar arasında , 1987-1990 yılları arasında Vaşington, New York, Şikago , Londra, Paris'in en önemli müze ve sergi salonlarında düzenlenen Muhteşem Süleyman Sergisini sayabilirim.

Bu dönemin Türkiye'nin 12 Eylül dönemini takiben ekonomik, siyasi ve kültürel olarak dışa açıldığı ve Avrupa Birliğine adaylık başvurusu yaptığı bir dönem olduğuna dikkat çekmek isterim.

Aynı dönemde eski Cumhurbaşkanı Turgut Özal adına yazılan "Türkiye'deki Avrupa" başlıklı kitapta başta Truva konusu olmak üzere arkeolojik mirasımıza geniş yer ayrılmıştı.

Bu da arkoloji/kültürel diplomasi ilişkisine bir başka güzel örnektir.

Bu kitabı hazırlayan kişinin yine bir Mülkiye mezunu olan rahmetli Büyükelçi Gündüz Aktan olduğu esasen biliniyor...

2004 yılında Londra'da Royal Academy'de düzenlenen "Türkler: Bin yıllık bir yolculuk" başlıklı 600-1600 yılları arasını kapsayan sergi de Türkiye'nin Avrupa Birliğine aday olarak kabul edildiği yıla rastlamıştır..

Japonya'da 2003 yılında düzenlenen Türk Yılı ve 2009-10 yıllarına yayılan Fransa'daki Türk Mevsimi ve Truva ile Göbeklitepe sergileri , bizzat izlediğim için

aklıma gelen arkeolojinin öne çıktığı kültürel diplomasi faaliyetleri arasında sayabilirim...

Kuşkusuz, burada sayamadığım başka önemli sergiler de var....

Tabiatıyla bugün anlattıklarımın dışında kültürel diplomasının arkeoloji ile bağlantısını ben ve birçok meslekdaşım olumlu bazen olumlu bazen olumsuz yönleriyle çeşitli vesilelerle tecrübe ettik:

Yabancı arkeologların kazı ve araştırma izin başvuruları konsolosluklarımızın bazen güzel ilişkiler kurmalarına yol açan bazen de bürokratik süreçler nedeniyle sıkıntı çektikleri konular arasında idi.

Ülkemizden kaçırılan tarihi eserlerin iadesiyle ilgili hukuki - diplomatik faaliyetler , kimi zaman çok sancılı ve pahalı olmaktadır.

Kimi zaman ise, bu süreçler makul davranan büyük yabancı müzelerle olumlu ilişkiler kurulmasına yol açabilmektedir.

Yabancı ülkelerle siyasi ilişkilerin arkeolojik faaliyetlere olumlu veya olumsuz etkileri olabildiği gibi, arkeoloji alanında işbirliğinin siyasi ilişkileri olumlu biçimde veya desteklediği de görülmektedir.

Örneğin Avusturya ile siyasi ilişkilerimizde bir dönem görülen bozulmanın ve daha sonraki düzelmenin Efes Kazısının seyrine etkisi ilginç bir örnek olmuştur.

Bu konuda en olumlu örneklerden biri de Japon Prensi Mikasa'nın öncülük ettiği Kaman kalehöyük Kazısı ve Müzesi faaliyetidir.

Kaman'daki bu faaliyet, iki ülke arasında siyasi ilişkileri de süsleyen çok yönlü bilimsel-kültürel işbirliği imkanlarına ve diyaloga seçkin bir katkıda bulunmuştur.

Diğer yandan, özel vakıf ve kurumların da son yıllarda artan faaliyetleriyle kültürel diplomamıza yardımcı olduklarını takdirle belirtmek isterim.

En ileri müzecilik anlayışı ve teknolojisini kullanan Ankara'daki Erimtan Arkeoloji ve Sanat Müzesi ve arkeolojinin kamusalılığına karşın otelin özel kullanımından doğan ikiliği çözerek dünyada da ilgi gören Antakya Müze Otel aklıma gelen iki örnek ...

Afrodisyas kazısına ve Göbeklitepe'nin tanıtımına ve benzeri faaliyetlere katkıda bulunan , arkeoloji ile ilgili araştırma merkezlerini destekleyen özel kurumların katkılarını da saymak gerekir...

Kültürel diplomaside, kamu kurumlarının ve özel kurumların yanı sıra medyanın da önemli rolü var .

Medyanın arkeoloji mirasının korunması, yurt içinde ve dışında tanıtılması kaçakçılığın önlenmesi ile ilgili konuları daha yakından, özenle ve süreklilik içinde izlemesi önem taşıyor.

Esasen Türk basınının bu alanda Sayın Özgen Acar'ın başlattığı, genç gazetecilere örnek olacak değerli bir geleneği var. Gazetecilerin kültür mirasının korunmasını izlerken takipçi olmaları ve konunun teknik yönlerine de Sayın Acar gibi hakim bulunmaları önem taşıyor.

Bu konuda bir başka güzel örnek olarak değerli gazeteci Sedat Ergin'i sayabilirim.

Esasen kültürel konulara özel bir yakınlığı olan Sayın Ergin'in, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin genel yayın yönetmenliği yaptığı dönemde, yayın politikasında bu alana özel bir önem ve öncelik verdiğini, birlikte çalıştığı gazetecileri kültür mirasının korunması ile ilgili konuları inatla takip etmeye teşvik ettiğini biliyorum.

Bahsettiğim iki basın mensubunun da Mülkiyenin değişik dönemlerdeki mezunlarından olduklarını burada gururla duyurmam gerekir.

Kuşkusuz bu yönde çaba gösteren başka değerli basın mensupları da vardır.

Dikkat ederseniz , konuşmamda birkaç yerde Anadolu Arkeolojisi ile Kültürel Diplomasi bağlamında kendim dahi Mülkiye mezunu şahsiyetlerden bahsettim. Bundan maksadım kesinlikle Mülkiye şovenizmi yapmak değil. Sadece siyaset bilimi ile arkeolojinin bağıını kişisel düzeyde örneklendirmek istedim. Zira Mülkiyelilerin geleneksel olarak siyaset ötesi alanlara ilgisi vardır. Eski hocalarımızdan Aleaddin Şenel , siyaset bilimi Anadolu Medeniyetleri Müzesini ziyaret eden siyaset bilimi öğrencilerine vizelerde 50 puan fazla vermiş. Arkeopolitics Toplantıları vesilesiyle benzer bir usulün yeniden uygulanmasını dilerim.

Teşekkür ederim.

